

Barcsa János emlékezete

Napjainkban, amikor a helytörténeti kutatások, a honismereti mozgalom soha nem látott lendülettel, eredményesen folyik, különösen jelentős megemlékezni egy-egy helytörténészről, aki a mienknél kedvezőtlenebb körülmények között, úttörő szerepet vállalt, a mi munkánk alapjait rakta le. Különösen jelentős, ha egy-egy ilyen helytörténész születésének, halálának vagy főműve megjelenésének centenáriumát ünnepeljük, mint ahogy most is Barcsa János születésének századik évfordulóján.

Barcsa János sok-sok, rendkívül szerteágazó munkája mellett a *Hajdú-Nánás Város és a Hajdúk története* című, 1900-ban Hajdúnánáson kiadott monográfiájával érdemelte ki elismerésünket. Munkája egyike a legkorábbi hajdútörténeteknek, mint várostörténeti feldolgozás pedig első. Barcsa János munkája ma már forrás. Nemcsak az a körülmény teszi forrásmunkává, hogy az első hajdúvárostörténet, hanem inkább az, hogy rendkívül részletes, első kézből vett, saját kutatásokon alapuló adatgazdag feldolgozás. Barcsa a Hajdúnánás történetére vonatkozó adatokat nemcsak összegyűjtötte, hanem koncepciózusan, nagyon is korszerű szempontokat figyelembe véve csoportosította is. Így aztán munkája felépítésében, a történelmi folyamatok, események összefüggése szépen, érdekesen, majdnem maradéktalanul mutatkozik meg Hajdúnánás város intézményeinek, a belső városi élet, a hétköznapi történései, az életmód változásai és változásai ábrázolásában.

Barcsa János pozitivistá volt. Hangya szorgalommal gyűjtött adatait nem kezelte minden esetben

a szükséges kritikával. Így nem egy esetben ellentmondásokba is keveredett, amit annak idején fel is róttak neki. Mint ahogy érdekes módon azt is, hogy nem támaszkodik elég forrásanyagra, adatra, holt felfogására, munkájára éppen az jellemző, hogy az adatok bővülésében élt. Nem Barcsa menteségére, hanem a tényleges helyzet megvilágítása céljából említjük meg, hogy adatainak ellentmondásai nem befolyásolták feldolgozásaiban, munkáiban a levonható következtetéseket. Barcsa ösztönösen a valóságos élet, a mindennapok története során lépten-nyomon megnyilatkozó ellentmondások tükröződésének tartotta a történeti adatokban megnyilvánuló ellentmondásokat, és úgy vélekedett, hogy a kérdéseket nem lezárni kell, hanem feltenni. Munkáival, feldolgozásaival, sőt egyszerű adatközléseivel is gondolkodtatni akart, sok esetben rábízva a tanulságok levonását, a következtetések megítélését az olvasóra.

Barcsa János 1871. december 8-án született Tetétlenben. Szülei szerény körülmények között élő parasztok voltak, akiknek szent elszánásuk volt, hogy gyermeküket iskoláztatják és műveltség révén a magukénál jobb körülmények közé juttatják. A szülők elképzeléseit a gyermek valóra váltotta, mert jó eszű, szorgalmas gyermek volt, aki tanulmányait — elemi szülőfalujában, Tetétlenben; gimnázium Debrecenben, a Kollégiumban — kiváló eredménnyel végezte. Érettségi után a pesti egyetemre ment (1892), és ott latin-történelem szakot hallgatott. Megfeszített erővel tanult, s talán ennek is volt köszönhető, hogy egészségi állapota megrendült. Talán ezért is, tanulmányait félbeszakította, és elment katonának. De itt sem tagadta meg önmagát, az önkéntes Barcsa hadtörténelemmel kezdett el foglalkozni. 1896-ban hadnagyként szerelt le, és visszament az egyetemre, ahol 1897-ben alapvizsgát tett. Alapvizsga után Berlinbe ment, hogy az ottani nagyhírű, az akkori esztétörténeti kutatások érdeklődésének központjában álló egyetemen folytassa tanulmányait. Két év múlva, amikor hazajött, szakvizsgát tett. Berlinben sokat tanult, sorra járta a nagy kul-

turális, tudományos intézményeket. Egészsége ismét romlott. Részben ezért is, de inkább azért, hogy hazajöjjön és hogy önállósuljon, elfogadta a hajdúnánási gimnázium meghívását (1898), pedig az egyetemen is maradhatott volna díjazatlan gyakornoknak. Barcsa János négy évig volt a nánási gimnázium tanára. Nagy ambícióval tanított, részt vett az iskola minden munkájában. A figyelemmel párosult megbecsülés hamarosan felé is fordult. A nánási négy év volt Barcsa kibontakozásának ideje, és egyben kissé a virágkora is. Hihetetlen kiterjedt tevékenységbe kezdett. Sorra írta történelmi, irodalomtörténeti, pedagógusi, egyháztörténeti, nyelvészeti tanulmányait, cikkeit és itt készült föl nagyobb lélegzetű munkájára is. Itt, erről a városról írta a fő munkájának is vehető, már említett történeti monográfiát. 1902-ben mégis megvált Nánástól, mert úgy vélte, hogy eredményesebben dolgozhat Debrecenben, ahová a kollégiumi tanítóképzőhöz tanárnak választották. Debreceni éveit alatt még fokozottabb figyelemmel fordult a levéltárak felé, az egyházkerületi levéltár kezelője is lett. Közéleti szereplése is számottevő, kora iskolai, nevelői kérdéseinek megoldása érdekében tisztségeket vállalt, cikkezett, vitázott. A zaklatott élet, a fel fokozott tevékenység egészségét végleg aláásta, és 1970. szeptember 15-én meghalt. Halálának közvetlen oka nem biztos, az anyakönyvbe szívszélhüddést írtak be, de közismerten gyenge tüdejű és idegzetű volt, ezek a betegségek is okozhatták korai, tragikus halálát.

Barcsa János munkássága bármily kiterjedt és részeiben bármily eredményes is volt, befejezetlen, torzó maradt. Nem jutott el a nagy összefoglalásokig, a pozitívizmus kritikáján át a történeti valóság sokoldalú, az ellentmondásokat nem annyira kiküszöbölő, mint inkább megmagyarázó ábrázolásáig. De a munka lázában elégett Barcsa János munkássága így is értékes, tiszteltre méltó. Ennek az elismerésnek adnak ma hangot Tetétlenben, ahol emléktáblát, Hajdúnánáson, ahol emlékművet állítanak emlékére. Hajdúnánáson ugyancsak ma, tudományos ülésszak is foglalkozik Barcsa János életével és munkásságával. A centenáriumra jelentette meg Hajdúnánás város Tanácsa Barcsa János emlékezete című kiadványát. Ebben több szemelvény mellett ott találjuk Héthy Zoltán bibliográfiáját is Barcsa Jánosról. Ez a bibliográfia mindennél jobban beszél Barcsa János életéről és munkásságáról; mindarról, amiért a centenáriumon túl is tisztelettel adózunk Barcsa Jánosnak.